

УДК/UDC 349.6(4-672EU)
631.147:502.131.1(4-672EU)

ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД / ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE

Проф. др Наташа Стојановић

Правни факултет Универзитета у Нишу

ЕВРОПСКИ ЗЕЛЕНИ ДОГОВОР И СТРАТЕГИЈА ОД „ЊИВЕ ДО ТРПЕЗЕ“, ЗА ПРАВЕДАН, ЗДРАВ И ЕКОЛОШКИ ПРИХВАТЉИВ ПРЕХРАМБЕНИ СИСТЕМ¹

Европска комисија, свесна вишедеценијске неравнотеже између прехранбеног система, с једне стране, и очувања животне средине, биодиверзитета, здравља људи и економског напретка Европске уније, с друге стране, представила је европској и светској јавности, крајем 2019. године, Европски зелени договор. Интегрални део овог правног документа јесте и Стратегија „од њиве до трпезе“, за праведан, здрав и еколошки прихватљив прехранбени систем, усвојена у мају 2020. године, којом се предвиђа читав сет мера и активности које државе, чланице Европске уније, морају да предузму како би се смањио штетни утицај пољопривредне производње, рибарства и аквакултуре на здравље људи, животну окружење и биолошку разноврсност. Поред тога, овом стратегијом се тежи преласку на одржив прехранбени систем који гарантује сигурност у снабдевању храном и приступ здравим намирницама, уз истовремено обезбеђивање извора прихода свих актера који стварају у прехранбеном ланцу. Аутор у раду анализира решења, садржана у Европском зеленом договору која се односе на изградњу одрживог, праведног и здравог прехранбеног система и у Стратегији „од њиве до трпезе“, са циљем да осветли њихове позитивне и негативне стране, а посебно ефекте које она могу произвести на здравље људи, животну средину и биодиверзитет. За потребе рада коришћени су: правно-догматски, нормативно-правни и социолошки метод. Без обзира на то што Република Србија још није пу-

Наташа Стојановић, natasa@prafak.ni.ac.rs.

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Одговорност у правном и друштвеном контексту“, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу, за период од 1. јануара 2021. до 31. децембра 2025. године.

неправни члан Европске уније, аутор се у раду залаже за имплементацију решења и еколошко-правних механизма, нормираних у Европском зеленом договору и у Стратегији „од њиве до трпезе“ у српском праву.

Кључне речи: Европски зелени договор; Стратегија „од њиве до трпезе“; Пољопривредна производња; Рибарство и аквакултура; Одржив прехранбени систем.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

На простору Европске уније производња хране, њена прерада, паковање, превоз, дистрибуција и потрошња – једном речју прехранбени систем, у дубоком су вишеденцијском нескладу са очувањем и заштитом биолошке разноврсности и животне средине, као и добрим здрављем Европљана.

Прехранбени систем негативно утиче на биодиверзитет и животну средину, јер исцрпљује природне ресурсе и у великој мери загађује ваздух, земљиште и воду. Ту нарочито предњаче: прекомерна употреба хемијских пестицида, ђубрива и антибиотика у пољопривреди. Осим тога, прехранбени систем је и велики „произвођач“ емисија гасова са ефектом стаклене баште. Процене говоре да 10,3 % укупне емисије гасова са ефектом стаклене баште на подручју Европске уније потичу од пољопривреде, а од тога, чак 70 % је „заслужно“ сточарство.² Такође, истраживања показују да и расипање хране на европском простору „доприноси“ емисијама гасова са ефектом стаклене баште око 6 %.³

Постојећи прехранбени систем штетно делује и на здравље људи, квалитет живота и самим тим животни век човека. Процене говоре да више од половине одраслог становништва Европске уније паги од прекомерне тежине,⁴ која је, опет, узрок многобројних здравствених проблема, у првом реду, кардиоваскуларних обољења, а упоредо са тим и малигних болести, а што повећава издатке за здравствену заштиту.⁵

² Известан помак, који је учињен у погледу смањења емисије гасова са ефектом стаклене баште, у домену пољопривреде Европске уније, за 21 %, од 1990. до 2018. године, чини се да ни изблиза није довољан да се избегне штетан утицај прехранбеног система на климатске промене. Наведено према: European Environment Agency, Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2017 and inventory report 2019, ЕЕА/PUBL/2019/051, <https://eea.europa.eu/publications/eu/european-union-greenhouse-gas-inventory-2019>, 18. новембар 2020.

³ Вид. А. Stenmarck, *et al.*, *Estimates of European food waste levels – EU Fusions*, Stockholm 2016, <https://www.eu-fusion.org>, 28. новембар 2020.

⁴ Eurostat, Obesity rate by body mass index, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_10/default/table?lang=en, 18. новембар 2020.

⁵ Вид. European Commission, Health Promotion and Disease Prevention, Knowledge Gateway, „EU burden from non communicable diseases and key risk factors“, <https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/burden>, 24. новембар 2020.

За све то, „главним кривцем“ сматрају се прехранбене навике Европљана које нису у сагласју са прехранбеним препорукама надлежних европских институција – прекомеран унос црвеног⁶ и прерађеног меса, шећера, соли и масти, уместо недовољне потрошње целих житарица, воћа, поврћа, махунарки и орашастих плодова.⁷ Оваква нездрава исхрана, као крајњи резултат има, не само већ поменуте здравствене проблеме, већ и велики број смртних случајева.⁸ Опет, тај исти прехранбени систем није довољно прилагођен свим слојевима становништва, па тако имамо својеврсни економски и социјални парадокс. С једне стране, док богатији слојеви становништва расипају храну,⁹ сиромашнијем делу становништва храна није увек доступна, у првом реду, због цена.¹⁰

С друге стране, сигурност и чврстина прехранбеног система је последњих деценија доведена у питање, јер му прети опасност од поплава, шумских пожара, суша, климатских промена, појаве нових, штетних организама итд.

Европска комисија, суочена са вишедеценијским нескладом између прехранбеног система, с једне стране, и очувања животне средине, биолошке разноврсности, као и здравља људи и економског просперитета Европске уније, с друге стране, презентовала је јавности, прво Европски зелени договор, 11. децембра 2019. године, а потом и Стратегију „од њиве до трпезе“ за праведан, здрав и еколошки прихватљив прехранбени систем,¹¹ 20. маја 2020. године. Ови правни документи усвојени су и са циљем успостављања одрживог, снажног и отпорног прехранбеног система, којем је у фокусу заштита потрошача. Осим тога,

⁶ Под овим изразом подразумева се: козје, јагњеће, говеђе, свињско и све прерађено месо.

⁷ W. Willet *et al.*, „Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems“, *The Lancet* Vol. 393, 10170/2019, 447.

⁸ Статистички подаци показују да је само у 2017. години, због кардиоваскуларних обољења и канцера, проузрокованих нездравом исхраном, умрло 950.000 лица, што је 1/5 од укупног броја смртних случајева. EU Science Hub, <https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/buredn>, 24. новембар 2020.

⁹ Процене говоре да је то 20% од укупне произведене хране. EU FUSIONS, Estimates of European food waste levels, Stockholm, 2016, <https://www.eu-fusion.org>, 28. новембар 2020.

¹⁰ „Црна“ статистика показује да на простору Европске уније 33 милиона људи себи не могу да омогуће квалитетан оброк сваки други дан, а што је још поразније, у многим државама, чланицама Европске уније, социјално угрожени део становништва редовно нема храну. Вид. Eurostat, EU SILC, 2018, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_mdex03&lang=en, 24. новембар 2020.

¹¹ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „A Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system“, <https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>, 12. новембар 2020. У наставку рада, за овај правни документ, биће коришћен скраћени назив Стратегија „од њиве до трпезе“.

прехранбени систем, постављен на овим темељима, треба да допринесе бољој заштити животне средине, биодиверзитета и здравља људи, као и да ојача улогу примарних произвођача у прехранбеном сектору¹² и да буде подстицај за напредовање економије¹³ и јачање конкурентности Европске уније у прехранбеним системима на глобалном нивоу.

У фокусу нашег интересовања у раду јесу управо решења, садржана у Европском зеленом договору, посвећена изградњи праведног, здравог и одрживог прехранбеног система¹⁴ и у Стратегији „од њиве до трпезе“, са циљем да се испита њихов квалитет и да се утврди у којој мери она заиста могу допринети стварању снажног и отпорног прехранбеног система на простору Европске уније, који је притом у равнотежи са здрављем људи, очувањем животне средине и биолошке разноврсности.

2. ШТА ПРЕДВИЂА ЕВРОПСКИ ЗЕЛЕНИ ДОГОВОР У ПОГЛЕДУ ПРЕЛАСКА НА ОДРЖИВ ПРЕХРАМБЕНИ СИСТЕМ?

У средишту Европског зеленог договора јесте, поред очувања и заштите биолошке разноврсности, и транзиција ка снажном и еколо-

¹² О бенефитима које Европски зелени договор предвиђа за пољопривредне произвођаче, вид. European Commission, „EU Green Deal: benefits for farmers“, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_909, 28. новембар 2020. Насупрот томе, има мишљења, које заговара америчка администрација, на челу са секретаром Секретаријата за пољопривреду Сонијем Пердумом, да нова аграрна политика Европске уније, креирана Стратегијом „од њиве до трпезе“, не води ка том циљу, већ да ће, захваљујући, поред осталог и примени мера из овог правног документа, рад у аграру добити социјални карактер. Ово мишљење се поткрепљује тврђом да се Стратегијом „од њиве до трпезе“ акценат ставља на еколошку одрживост прехранбеног система, а много мање на побољшање положаја пољопривредника. Представници америчке администрације сматрају да кључ за решење тог проблема има пољопривредна производња у САД, јер допушта, на широка врата, примену иновација и технологије у прехранбеном сектору. Тако, на пример, дозвољено је у пољопривреди коришћење CRISPR-а методе (чијом применом се врши модификовање генетског материјала усева, али се не узима ДНК из других живих бића, као у случају ГМО), што доприноси да плодови имају бољи укус (упитно је да ли су здравији, *примедба аутора*), дуже трају, а пољопривредно земљиште је отпорније на сушу. О томе, детаљније вид. М. Попић, „Oštre kritike agrarnoj politici EU: Mislili su na sve, samo ne na svoje poljoprivrednike!“, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/ostre-kritike-agrarnoj-politici-eu-mislili-su-na-sve-samo-ne-na-svoje-poljoprivrednike/64090>, 18. новембар 2020.

¹³ Штавише, поједини аутори сматрају, будући да је услед пандемије COVID-19, дошло до стагнације економских активности у многобројним секторима, да се управо на производњу хране, на челу са пољопривредом, гледа као на „спасиоца“ националних економија. Вид. М. Milovanović, „Šta će korona uraditi svetskoj poljoprivredi?“, <https://www.danas.rs/ekonomija/sta-ce-korona-uraditi-svetskoj-poljoprivredi/>, 14. новембар 2020.

¹⁴ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „The European Green Deal“, <https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX52019DC0640>, 12. новембар 2020.

шки прихватљивом прехранбеном систему, који може функционисати у свим приликама, обезбеђујући притом грађанима здраву, квалитетну и сигурну храну, по приступачним ценама.¹⁵

Европски зелени договор транзицију ка одрживом и ојачаном прехранбеном систему сагледава кроз призму: неутралног или позитивног утицаја на животну средину, очувања и заштите биолошке разноврсности, помоћи у ублажавању штетних последица климатских промена, обезбеђивања сигурне, квалитетне и приступачне хране, повећања органске пољопривреде, опоравка привреде и обезбеђивања прихода примарних произвођача.

Европска комисија Европским зеленим договором предвиђа велики број активности које треба да допринесу изградњи отпорног и одрживог прехранбеног ланца.

У првом реду, има се у виду, усвајање Стратегије о биолошкој разноврсности до 2030. године,¹⁶ затим доношење Стратегије од „њиве до трпезе“, као и усвајање читавог низа других правних докумената, чијом применом може да се убрза прелаз ка еколошки прихватљивом и снажном прехранбеном систему.

У приоритетне задатке Економске комисије, а што се Европским зеленим договором посебно наглашава, када је реч о транзицији ка праведном и одрживом прехранбеном систему, јесте чвршћа сарадња Европске комисије са државама чланицама Европске уније, како би се осигурало да национални стратешки планови за пољопривреду садрже мере, предвиђене Европским зеленим договором и Стратегијом „од њиве до трпезе“, које омогућавају реализацију постављених циљева.

Европска комисија у Европском зеленом договору наглашава улогу коју Стратегија „од њиве до трпезе“ треба да има у остваривању кружне економије, као и подржавању транзиције ка одрживим прехранбеним системима на глобалном нивоу.

Европска комисија Европским зеленим договором као кључне алате у изградњи одрживог и отпорног прехранбеног система види Заједничку пољопривредну политику¹⁷ и Заједничку рибарску политику¹⁸ држава чланица Европске уније. Ово с разлогом, јер 40 % буџета за

¹⁵ Вид. делове означене под 2.1.6. и 2.1.7. Европског зеленог договора.

¹⁶ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives“, <https://www.eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>, 12. новембар 2020.

¹⁷ European Commission, „The Common Agricultural Policy“ (CAP), <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/en>, 28. новембар 2020.

¹⁸ European Commission, „The Common Fisheries Policy“ (CFP), https://ec.europa.eu/fisheries/cfp_eu, 28. новембар 2020.

Заједничку пољопривредну политику и 30 % Фонда за поморство и рибарство треба да се преусмери за решавање проблема, проузрокованих климатским променама, за период од 2021. до 2027. године.

3. УСПОСТАВЉАЊЕ ПРАВЕДНОГ, ЗДРАВОГ И ЕКОЛОШКИ ПРИХВАТЉИВОГ ПРЕХРАМБЕНОГ СИСТЕМА КАО ГЛАВНИ ЦИЉ ДОНОШЕЊА СТРАТЕГИЈЕ „ОД ЊИВЕ ТО ТРПЕЗЕ“

Европска комисија, Стратегијом „од њиве до трпезе“, покреће правни механизам који има за циљ изградњу отпорног и одрживог прехранбеног система у свим својим сегментима – производњи, преради, превозу, стављању на тржиште и потрошњи хране.

Стварање одрживог прехранбеног система значи склад између прехранбеног циклуса, животне средине и биолошке разноврсности, уместо постојеће неравнотеже.

Изградња праведног, отпорног и здравог прехранбеног система подразумева сигурност у снабдевању храном и приступ сваког појединца довољној количини хране, богатој хранљивим стварима, као и то да најодрживија храна, у исто време, буде и најприступачнија по цени.

Стварање праведног и одрживог прехранбеног система значи и јачање позиције примарних произвођача у пољопривреди, рибарству и аквакултури, али и здраву конкуренцију у сектору снабдевања, поштењу трговину, здравље и сигурност запослених у прехранбеном ланцу.

За успостављање праведног, снажног и еколошки прихватљивог прехранбеног система неопходна је свеобухватна примена европског законодавства, у првом реду, дела који се тиче заштите животне средине, добробити животиња, употребе пестицида и ђубрива, али и креирање новог оквира за одржив прехранбени систем који би помогао бржој транзицији.¹⁹

4. МЕРЕ, ПРЕДВИЂЕНЕ СТРАТЕГИЈОМ ОД „ЊИВЕ ДО ТРПЕЗЕ“, У ПРАВЦУ УСПОСТАВЉАЊА ОТПОРНОГ И ОДРЖИВОГ ПРЕХРАМБЕНОГ СИСТЕМА

4.1. Обезбеђивање одрживе производње хране

Европска комисија, како би успоставила потребну равнотежу између производње хране, здравља људи, животне средине и очувања живота на планети Земљи, Стратегијом „од њиве до трпезе“ од примарних произвођача – пољопривредника, рибара и произвођача у аквакултури

¹⁹ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 7–8.

– тражи брз прелазак на одрживе методе производње.²⁰ У првом реду, нарочито потенцира од пољопривредника усвајање новог зеленог пословног модела – секвестрацију угљеника.²¹ Затим, предлаже примену кружне биоекономије, посебно наглашавајући беневите од енергије из обновљивих извора, попут биоплина из стајског ђубрива, отпадних вода, канализације или комуналног отпада, или, пак, енергије из сунчеве светлости, постављањем соларних плоча на шталама и другим пољопривредним зградама.

Европска комисија овим правним документом, такође, залаже се за смањивање употребе хемијских пестицида и нарочито опасних пестицида за 50 %, до краја 2030. године. Уместо тога, инсистира на интегралној заштити биља,²² и промоцији алтернативних техника њихове контроле и заштите од болести и штетних организама, попут: механичког уклањања корова, ротације усева, употребе пестицида који садрже биолошки активне ствари, као и на строжој процени ризика употребе пестицида по животну средину.

Прелазак на одрживу пољопривредну производњу, како Европска комисија наводи у Стратегији „од њиве до трпезе“, мора бити праћен и смањеном употребом ђубрива, за најмање 20 %, до краја 2030. године, који ће, у исто време, бити праћен редуцирањем губитка хранљивих ствари за 50 % из ђубрива, како би се избегло смањивање плодности тла.²³ Томе циљу водиће и акциони план за интегрисано управљање хранљивим стварима, који Европска комисија планира да припреми у сарадњи са државама чланицама Европске уније.

Стратегија „од њиве до трпезе“ потенцира, с циљем бржег преласка на одрживу пољопривредну производњу, посебно сектор сточарство, смањивање емисије гасова са ефектом стаклене баште (у првом реду, метана и азот-оксида): стављањем у промет одрживих додатака храни за животиње;

²⁰ О одрживој производњи хране детаљно вид. Р. Момчиловић, *Одрживост, одраст и храна*, Institut za urbane politike, Beograd 2019, <https://rs.boell.org/sr/2020/01/16/odrzivost-odrast-i-ishrana>, 2. фебруар 2021. године.

²¹ Ради се о виду пољопривредне праксе којом се из атмосфере уклања вишак угљен-диоксида (CO₂).

²² Код интегралне заштите биља, хемијске мере примењују се на крају, када друге мере, попут: агротехничких, физичких и биолошких мера, не дају одговарајуће резултате. Вид. CropLife International, *Integralna zaštita bilja*, Udruženje proizvođača za zaštitu bilja u Srbiji (SECPA), Beograd 2014.

²³ Струка је доказала да вишак хранљивих ствари у ђубриву, посебно азота и фосфора које биљке не могу потпуно да апсорбују, штетно утиче на животну средину и биолошку разноврсност, посебно у воденим токовима. Вид. OECD, „Accelerating Climate Action: Refocusing Policies through a Well-being lens“, 2019, <https://www.oecd.org/accelerating-climate-action/>, 22. новембар 2020.

смањивање зависности од тзв. „критичног крмног биља“ (нпр. од соје која се узгаја на искрченом земљишту); подстицање употребе биљних беланчевина, узгајаних на простору Европске уније, као и алтернативне хране, попут алги или инсеката; и поред свега, промовисање производа који ће допринети развоју одрживе пољопривредне производње, али и потрошње.

Европска комисија потенцира постизање баланса између производње хране и здравља људи, смањивањем употребе антибиотика у сточарству за 50 % до 2030. године, која се сада описује „као претерана и непримерена“.²⁴

Како би се остварио бржи прелаз на одрживу пољопривредну производњу, Стратегијом „од њиве до трпезе“ предлажу се измене и допуне прописа о заштити животиња, у циљу њихове боље здравствене заштите и добробити, квалитетније хране за људе, и очувања биодиверзитета.

Осим тога, како наглашава овај правни документ, одржива пољопривредна производња подразумева и: иновације у мерама за заштиту биља од нових штетних организама и болести; појачан надзор над увозом биља у државама чланицама Европске уније; развијање квалитетног и разноврсног семена, отпорног на климатске промене; као и олакшавање приступа тржишту сорти које су прилагођене условима у локалној средини или традиционалним сортама.²⁵

Попут Стратегије о биолошкој разноврсности,²⁶ и Стратегија „од њиве до трпезе“ предлаже, у циљу јачања одрживе пољопривредне производње, да најмање 25 % пољопривредног земљишта на подручју Европске уније буде обухваћено органском производњом до 2030. године. Да би се брже и потпуније остварио наведени циљ, Европска комисија планира доношење Акционог плана за еколошки развој који ће, поред осталог, имати кључну улогу у промовисању понуде и потражње органских производа, који су економски прихватљиви за потрошаче.²⁷ Изузев

²⁴ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 10.

Забрињавајуће делује податак да због прекомерне употребе антибиотика у здравственој заштити животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима или у аквакултури, на простору Европске уније сваке године умре 33.000 људи, уз велике трошкове лечења. Вид. А. Cassini *et al.*, „Attributable deaths and disability-adjusted life-years caused by infections with antibiotic-resistant bacteria in the EU and the European Economic Area in 2015: a population-level modelling analysis“, *The Lancet Infectious Diseases* 1/2019, 56–66.

²⁵ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 10–11.

²⁶ О овом правном документу, детаљно вид. Н. Стојановић, „О друштвено одговорном приступу Европске уније у очувању и заштити биолошке разноврсности“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу – Одговорност у правном и друштвеном контексту* (ур. Г. Обрадовић, А. Тасић), Правни факултет у Нишу, Ниш 2021, 23–45.

²⁷ Тренутно се, нажалост, ситуација не одвија у правом смеру. Примера ради, Француска као једна од ретких земаља у окриљу Европске уније у којој се, и поред

органске производње, Стратегијом „од њиве до трпезе“ потенцира се развој и агроекологије, прецизне пољопривреде²⁸ и агрошумарства.²⁹

Осим преласка на одрживу пољопривредну производњу, Стратегија „од њиве до трпезе“ предлаже могућа решења за развој одрживе и економски исплативије производње рибе и других морских организама.³⁰

Руководећи се чињеницама да риба и други морски организми које човек узгаја производе мање угљеника од узгајања животиња на копну, и да алге могу представљати врло важан извор беланчевина, Европска комисија планира да донесе смернице за планове одрживог развоја аквакултуре држава чланица Европске уније. Потом, у плану је појачавање напора за повећање залиха рибе, до одрживог нивоа, путем Заједничке рибарске политике, као и побољшање управљања рибарством на Средоземљу, у сарадњи са обалним државама. У правцу одрживог развоја европске аквакултуре ићи ће и: уклањање ризика, насталих услед климатских промена; борба против преварног поступања у рибарству, путем ревизије постојећег система контроле рибарства,³¹ и обавезна употребе дигитализованих сертификата о улову.³²

Како би се пољопривредници, рибари и произвођачи у аквакултури што више стимулисали за прелазак на одрживе моделе производње, а наградили они актери који су већ прешли на одрживе праксе, Стратегија „од њиве до трпезе“, као кључне инструменте који томе треба да помогну, спомиње Заједничку пољопривредну политику и Заједничку рибарску политику држава чланица Европске уније. У исто време, ови механизми треба да обезбеде приходе за пристојан живот примарних

свеprisутне пандемије, изазване вирусом COVID-19, Стратегија „од њиве до трпезе“ примењује, не може да се „избори“ са високим ценама органских производа. Тако, на пример, органски произведена јаја, за време ове кризе продају се по цени од једног евра, по комаду, за разлику од периода пре пандемије, када је њихова цена била 50 центи. Вид. L. Bencarić, „Francuska jedina primenjuje Strategiju 'od njive do tpeze' – farmeri zadovoljni“, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/francuska-jedina-primenjuje-strategiju-od-njive-do-trpeze-farmeri-zadovoljni/59571/>, 14. новембар 2020.

²⁸ Шта термин „прецизна пољопривреда“ подразумева, ближе вид. S. Gvozdenc, *Precizna poljoprivreda u sektoru zaštite bilja*, Čačak 2017, <https://csl.ftn.kg.ac.rs/projekts>, 22. новембар 2020.

²⁹ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 11.

³⁰ *Ibid.*, 11–12.

³¹ Вид. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 1224/2009 and amending Council Regulations (EC) No 768/2005, (EC) 1967/2006, (EC) No 1005/2008 and Regulation (EU) No 2016/1139 of the European Parliament and of the Council as regards fisheries control, COM/2018/368 final, 2018/0193 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0368>, 21. новембар 2020.

³² Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 10.

произвођача. На државама чланицама Европске уније је да у своје стратешке планове за пољопривреду предвиде таква решења, како би се у пуној мери остварили циљеви ове Стратегије.³³

4.2. Обезбеђивање сигурности снабдевања храном

Европска комисија, свесна чињенице да на сигурност снабдевања храном може утицати више фактора, како оних који се непосредно одnose на прехранбени систем, тако и оних који су последица политичких или економских криза или поремећаја у сфери животне средине (попут климатских промена или губитка биолошке разноврсности) или, пак, здравља људи (као у случају COVID-19), Стратегијом „од њиве до трпезе“ промовише потребу боље координације активности држава чланица Европске уније у правцу одговора на постојеће или потенцијално могуће прехранбене кризе.

Како би се обезбедила сигурност снабдевања храном на европском простору, али и ојачало јавно здравље, као и ублажиле социјално-економске последице поремећаја у прехранбени систем (нпр. заштита здравља и сигурности радника у прехранбеном ланцу који су остали без посла), Европска комисија планира да изради Кризни план за обезбеђивање хране и сигурност снабдевања храном у кризним ситуацијама. Овим правним документом биће успостављен механизам за решавање прехранбених криза у разним секторима (примера ради, у сфери рибарства, или здравља људи) и утврђене мере за процену и управљање ризиком који може настати у кризним ситуацијама.³⁴

4.3. Подстицање одрживих пракси у домену прераде хране, велепродаје, малопродаје, угоститељства и услуга исхране

Европска комисија, суочена са нескладом који постоји између животне средине и производње и прераде хране, њене велепродаје и малопродаје, угоститељства и услуга исхране, као и утицаја који носиоци ових активности имају на формирање прехранбених навика потрошача, Стратегијом „од њиве до трпезе“ залаже се за увођење одрживих пракси у овим секторима. Оне би имале за циљ прераду, дистрибуцију и конзумирање здравије, одрживије и приступачније хране за потрошаче.

Ради испуњења постављеног циља, Европска комисија је у своје приоритетне задатке уврстила израду Кодекса за одговорне пословне и маркетиншке праксе. Њиме би биле обухваћене конкретне обавезе пословних субјеката у прехранбеном ланцу, попут: прераде хране, у

³³ *Ibid.*, 4 и 11.

³⁴ *Ibid.*, 12 и 13.

складу са смерницама за здраву и одрживу исхрану; боље енергетске ефикасности у преради и промету хране; прилагођавања маркетиншких стратегија и стратегија оглашавања, потребама и интересима најосетљивијих категорија грађана; промовисања хране на начин којим се код потрошача не искривљује перцепција њене вредности; употреба еколошки прихватљивих материјала за паковање хране који се могу рециклирати и поново употребити; као и замена, у сектору услуга хране, једнократне амбалаже и прибора за јело, производима који се могу употребљавати више пута.

По схватању Европске комисије, стварање отпорнијег и одрживијег прехранбеног система, поред осталог, подразумева побољшање оквира корпоративног управљања и, обавезно, уврштавање одрживости у корпоративне стратегије. Нераскидиви део те активности јесте и проналажење могућих решења за лакши прелазак на здравију исхрану и утврђивање прехранбених профила, са циљем ограничавања промоције хране са високим садржајем масти, шећера и соли.³⁵

У фокусу пажње Европске комисије јесте и предузимање одговарајућих мера, ради промовисања одрживих и друштвено одговорних начина производње и кружних пословних модела у преради и малопродаји хране, као и ревидирање постојећих тржишних стандарда, чија би примена имала за последицу смањивање губитка и расипања хране.

Стратегијом „од њиве до трпезе“, Европска комисија заговара креирање краћих ланаца снабдевања храном, мање зависних од увоза на велике удаљености, како би се додатно допринело оснаживању локалних и регионалних прехранбених система,³⁶ и притом смањило губитак или расипање посебно осетљиве хране (попут воћа, поврћа или млечних производа).³⁷

4.4. Промовисање одрживе потрошње хране и олакшавање преласка на здраву и одрживу исхрану

Европска комисија, реално сагледавајући чињеницу да постојећи модел потрошње хране који је највише заступљен у пракси – просечан унос црвеног меса, масти, соли и шећера већи је од препорученог, за разлику од недовољне употребе у исхрани воћа, поврћа, целих житарица и ора-

³⁵ *Ibid.*, 13.

³⁶ Према доступним подацима, на европском простору, у 2017. години, превезено је око три милијарде тона примарних пољопривредних производа, производа шумарства и рибарства. Наведено према: Eurostat, *Statistical Books, Agriculture, forestry and fisheries statistics*, 2019, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-19-001>, 22. новембар 2020.

³⁷ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 14.

шастих плодова – није и најприхватљивији са аспекта здравља људи и очувања животне средине, Стратегијом „од њиве до трпезе“ потенцира квалитативне промене на плану исхране становништва Европске уније.

Како би се зауставила прекомерна тежина становништва Европске уније, побољшало његово здравље, смањили трошкови лечења и умањио штетни утицај прехранбеног система на животну средину до 2030. године, Европска комисија, овим документом, снажно заговара прелазак на исхрану са већим учешћем намирница биљног порекла.³⁸ Како и сама Стратегија „од њиве до трпезе“ наглашава, промоција здраве исхране је једна од мера за превенцију малигну оболјења на простору Европске уније.³⁹

План Европске комисије је да потрошачима олакша избор здраве хране на темељу поузданих информација, и то тако што ће се подаци о хранљивој вредности намирнице налазити на предњој страни амбалаже, уз могућност навођења њеног порекла и назначавача нутритивних, климатских, еколошких и социјалних аспеката прехранбених производа и, уколико је производ животињског порекла, његово означавање с обзиром на поштовање добробити животиња. За слабовиде потрошаче планира се, као могући приступ информацијама о производима за исхрану, примена дигиталних средстава.

Како би здрава и одржива храна била доступна ширем слоју становништва Европске уније, Европска комисија ће одредити минималне обавезне критеријуме за њену набавку. Ово тело ту посебно има у виду набавку здраве и одрживе хране за болнице, школе и јавне установе.

Како би се и млади нараштаји у већој мери оријентисали ка здравом храни, Европска комисија планира да постојеће образовне програме новелира у правцу промоције одрживе производње хране, здраве исхране и смањеног расипања хране.

Стратегијом „од њиве до трпезе“ наглашава се да је бржи и лакши прелазак на одрживу и здраву исхрану, могућ, уколико државе, чланице Европске уније дају пореске подстицаје за производњу органског воћа и поврћа.⁴⁰

4.5. Смањивање губитка и расипања хране

Европска комисија, уочавајући неравнотежу која постоји између животне средине и прехранбеног циклуса, проузроковане, делом, раси-

³⁸ Овде се Европска комисија, практично, руководи „упутствима“ за здраву исхрану која даје Организација за храну и пољопривреду Уједињених нација. Вид. Food and Agriculture Organization of the United Nation and World Health Organization, *Sustainable healthy diets – guiding principles*“, FAO and WHO, Roma 2019, <https://fao.org/documents/card/en/c/ca664en/>, 10. новембар 2020.

³⁹ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 14.

⁴⁰ *Ibid.*, 15.

пањем и губитком хране,⁴¹ Стратегијом „од њиве до трпезе“ предвиђа, у складу са циљем одрживог развоја Уједињених нација, смањивање расипања хране за половину, по становнику, до 2030. године. Да би се досегао постављени циљ, Европска комисија потенцира доследну примену препорука Платформе Европске уније о губитку и расипању хране држава чланица, а у случају потребе, предложиће правно обавезујуће циљеве за смањивање расипања хране на подручју Европске уније, до 2023. године.⁴²

4.6. Борба против преварних радњи у прехранбеном ланцу

Европска комисија, свесна чињенице да на отпорност и одрживост прехранбеног система могу имати утицаја преваре у вези са производњом и прометом хране, Стратегијом „од њиве до трпезе“ потенцира појачане активности у борби против таквих противправних поступања.

Како би се за све учеснике на тржишту обезбедили једнаки услови у деловању, и повећала овлашћења органа који спроводе прописе, као и надзорних органа, Европска комисија ће појачати координацију са државама чланицама Европске уније, са Европолом и другим органима на плану сузбијања преварних радњи у вези са храном. У исто време, Европска комисија предложиће строже мере за одвраћање и бољу контролу увоза хране и испитати могућност јачања капацитета Европског уреда за борбу против превара.⁴³

5. АКТИВНОСТИ, ПРЕДВИЂЕНЕ СТРАТЕГИЈОМ „ОД ЊИВЕ ДО ТРПЕЗЕ“, КОЈЕ ТРЕБА ДА ОМОГУЋЕ ПРЕЛАЗ КА ОДРЖИВОМ ПРЕХРАМБЕНОМ СИСТЕМУ

5.1. Истраживања, иновације, технологија и улагања

Европска комисија, свесна чињенице да прелаз на одржив прехранбени систем може бити успорен и тешко остварив без ангажовања науке, Стратегијом „од њиве до трпезе“ предлаже снажно укључивање истраживања и иновација у процес транзиције. Овај правни документ садржи предлог да се, у оквиру програма Хоризонт 2020, врше истраживања и иновације које се односе на храну, природне ресурсе, био-

⁴¹ Процене су да се на глобалном нивоу годишње троши око 1,3 милијарде тона хране, а да се потом 88 милиона хране баци, односно 173 kg хране по особи. Вид. L. Vencarić, „Svjetski dan hrane: Covid-19 dodatno poljuljao već nestabilan prehrambeni lanac“, *Агроклуб*, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/svjetski-dan-hrane-covid-19-dodatno-poljuljao-vec-nestabilan-prehrambeni-lanac/63681/>, 18. новембар 2020.

⁴² Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 15.

⁴³ *Ibid.*

економију, пољопривреду, рибарство, аквакултуру, животну средину, примену дигиталне технологије и природних решења у прехранбеном циклусу. Посебан акценат се ставља на истраживања у вези с микробиомима,⁴⁴ градским прехранбеним системима, храном из океана, као и изворима алтернативних беланчевина (у првом реду, биљака и инсеката), укључујући и замене за месо.⁴⁵

Европска комисија Стратегијом „од њиве до трпезе“ посебно потенцира бржи прелаз на одржив прехранбени систем, укључивањем руралних подручја у простор приступа брзом и поузданом интернету. Овај правни документ наглашава предности приступа брзом, широкопојасном интернету, попут: бољег управљања земљиштем, квалитетније воде, мање употребе ђубрива и пестицида, смањивања емисија гасова са ефектом стаклене баште, отпорнијег биодиверзитета и здравије животне средине за пољопривреднике и друге грађане, не спомињући ни једном речју његове могуће штетне последице по биолошку разноврсност, здравље људи и здравље целе планете Земље.

Европска комисија упућује на финансирање истраживања и иновације у вези са прехранбеним системом, путем фонда Инвест ЕУ, који може подстицати улагања у овај сектор, тако што ће смањивати ризик улагања за европске корпорације и олакшати приступ финансирању малих и средњих предузећа, као и предузећа средње тржишне капитализације.⁴⁶ Стратегијом „од њиве до трпезе“ нарочито се наглашава улога Заједничке пољопривредне политике и Заједничке рибарске политике држава чланица Европске уније у подстицању улагања у овим секторима.⁴⁷ И програми за екологију, такође, биће важан извор финансирања за подстицање одрживих пољопривредних пракси, попут органске производње, агроекологије, прецизне пољопривреде, секвестрације угљеника у земљишту и сл.⁴⁸ Осим тога, предвиђена су улагања у иновације и сарадњу у изградњи отпорног и одрживог прехранбеног система, путем Европског фонда за регионални развој.⁴⁹

⁴⁴ О микробиомима, као заједници свих микроорганизама који живе у телу човека, детаљно вид. О. Стојановић, *Ljudski mikrobiom i uticaj antibiotika na gojaznost, ekceme i kandidu*, <http://ognjenstojanovic.com/ljudski-mikrobiom-antibiotici-gojaznost-ekcem-kandida>, 22. новембар 2020.

⁴⁵ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 16.

⁴⁶ О значењу појма „предузећа средње тржишне капитализације“, вид. Стратегија „од њиве до трпезе“, 16 фн. 42.

⁴⁷ *Ibid.*, 10 и 16.

⁴⁸ *Ibid.*, 11.

⁴⁹ *Ibid.*, 16.

5.2. Саветодавне услуге, размена података, знања и вештина

Како би се олакшао прелазак на одржив прехранбени систем, директним учесницима – произвођачима у прехранбеном ланцу, Стратегија „од њиве до трпезе“ наглашава потребу обезбеђивања саветодавних услуга. У том правцу, предвиђено је промовисање, од стране Европске комисије, делотворних система знања и иновација, које државе, чланице Европске уније морају финансијски помоћи, и притом омогућити рад одговарајућих саветодавних служби које би деловале на том пољу.

Као додатну помоћ произвођачима у прехранбеном ланцу на путу који омогућава транзицију ка одрживом прехранбеном систему, Стратегија „од њиве до трпезе“ предвиђа примену Заједничког европског простора за пољопривредне податке и Програма „Коперникус“, као и Европске мреже за посматрање и прикупљање података о мору.

С циљем да се мала и средња предузећа, у сфери прераде хране, и мали субјекти, у сектору малопродаје, и услуга исхране, што пре и „безболније“ преоријентишу на одржив пут привређивања, Европска комисија ће обезбедити одговарајућа решења која ће поменути субјектима омогућити да развијају нове пословне моделе и вештине. Уз то, следи и давање смерница за примену најбољих одрживих пракси у пословању. У исто време, ово тело ће ажурирати свој програм вештина,⁵⁰ како би се обезбедио довољан број оспособљених радника за рад у измењеним условима пословања.⁵¹

6. ПРОМОВИСАЊЕ ТРАНЗИЦИЈЕ КА ОДРЖИВИМ ПРЕХРАМБЕНИМ СИСТЕМИМА НА ГЛОБАЛНОМ НИВОУ

Европска комисија види Европску унију као лидера у преласку на одрживе прехранбене системе на међународном плану. То лидерство, поред осталог, односи се на успостављање „зелених савеза“, билатералних, регионалних или мултилатералних, у погледу одрживих прехранбених система са партнерима широм света, као и активнију улогу у релевантним међународним телима, у правцу промовисања и подстицања одрживих и отпорних прехранбених ланаца и залагања за смањивање расипања и губитка хране, као и за ублажавање несигурности у снабдевању храном.

⁵⁰ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a new skills agenda for Europe „Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0381>, 21. новембар 2020.

⁵¹ Вид. Стратегију „од њиве до трпезе“, 17.

Став је Европске комисије да у трговинску политику Европске уније мора бити уткан део посвећен одрживом развоју. То се нарочито има у виду, приликом закључења трговинских споразума, сагласност друге уговорне стране око преузимања обавеза које се односе на добробит животиња и употребу пестицида у ратарству, као и антибиотика у сточарству.

Европска комисија, када је реч о успостављању одрживих прехранбених система на глобалном нивоу, посебно потенцира сарадњу Европске уније са другим партнерима на плану: истраживања и иновација у вези са храном; избегавања поремећаја у трговинским односима; заштите шума и шумских комплекса од крчења и деградације у међународним оквирима; залагања за нулту толеранцију у погледу незаконитог, непријављеног и нерегулисаног риболова, као и прелова; одрживог управљања воденим површинама, обалним подручјима и рибљим фондом; примене релевантних прописа и стандарда Европске уније, приликом увоза хране на њено подручје, и праћења преласка, посебно земаља у развоју, на одрживију употребу пестицида, као и промовисања алтернативних средстава и метода за заштиту биља.⁵²

7. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Европски зелени договор и Стратегија „од њиве до трпезе“, несумњиво, својом садржином могу бити јак подстицај у стварању праведног, здравог и одрживог прехранбеног система не само на подручју Европске уније, већ и на глобалном нивоу.

Више је него јасно да Стратегијом „од њиве до трпезе“ многобројни, амбициозно постављени циљеви, попут: смањења употребе хемијских пестицида и антибиотика за 50 %, као и ђубрива за 20 % у пољопривредној производњи или коришћење, најмање 25 % пољопривредног земљишта за органску производњу, или, пак, смањења расипања хране за половину, по становнику, до 2030. године, могу бити снажан покретач у стварању отпорног прехранбеног система и успостављању баланса између ланца исхране, здравља људи, биолошке разноврсности и животне средине. Овако постављени циљеви, такође, могу бити у служби коначног циља коме тежи Европски зелени договор – Европа као климатско неутрални континент до 2050. године. Опет, с друге стране, изражавамо резерву и опрез у вези с укључивањем руралних подручја у простор приступа брзом, широкопојасном интернету, све док наука не потврди одсуство његових штетних последица по здравље људи, биодиверзитет и целокупну животну средину.

⁵² *Ibid.*, 18–19.

Наравно, за све те корените промене није довољна само правна регулатива, већ и финансије, много добре воље, али и енергије свих учесника у прехранбеном систему да се оне остваре.

Република Србија, иако за сада није интегрални део Европске уније, требало би с нарочитом пажњом да узме у обзир спектар могућности које предвиђа Стратегија „од њиве до трпезе“, како би се што пре оријентисала у правцу стварања одрживог прехранбеног система и самим тим очувања биолошке разноврсности, животне средине и здравља становништва у Србији.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Bencarić Lucija, „Francuska jedina primenjuje Strategiju 'od njive do trpeze' – farmeri zadovoljni“, 01. 05. 2020, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/francuska-jedina-primenjuje-strategiju-od-njive-do-trpeze-farmeri-zadovoljni/59571/>;
2. Bencarić Lucija, „Svjetski dan hrane: Covid-19 dodatno poljuljao već nestabilan prehrambeni lanac“, 16. 10. 2020, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/svjetski-dan-hrane-covid-19-dodatno-poljuljao-vec-nestabilan-prehrambeni-lanac/63681/>;
3. Cassini Alessandro, Högberg Diaz Liselotte, Plachouras Diamantis, Quattrocchi Annalisa, Hoxha Ana, Simonsen Skov Gunnar, et al, „Attributable deaths and disability-adjusted life-years caused by infections with antibiotic-resistant bacteria in the EU and the European Economic Area in 2015: a population-level modelling analysis“, *The Lancet Infectious Diseases*, Vol. 19, issue 1, 2019;
4. CropLife International, *Integralna zaštita bilja*, Udruženje proizvođača za zaštitu bilja u Srbiji (SECPA), Beograd 2014;
5. Gvozdencac Sonja, *Precizna poljoprivreda u sektoru zaštite bilja*, Čačak 2017, <https://csl.ftn.kg.ac.rs/projekts>;
6. Milovanović Miloš, „Šta će korona uraditi svetskoj poljoprivredi?“, 30. 03. 2020, <https://www.danas.rs/ekonomija/sta-ce-korona-uraditi-svetskoj-poljoprivredi/>;
7. Momčilović, Predrag, *Održivost, odrast i hrana*, Institut za urbane politike, Beograd 2019, <https://rs.boell.org/sr/2020/01/16/odrzivost-odrast-i-ishrana>;
8. Popić Martina, „Oštre kritike agrarnoj politici EU: Mislili su na sve, samo ne na svoje poljoprivrednike!?“ 16. 10. 2020, <https://www.agroklub.rs/poljoprivredne-vesti/ostre-kritike-agrarnoj-politici-eu-mislili-su-na-sve-samo-ne-na-svoje-poljoprivrednike/64090>;
9. Stenmarck Asa, Jensen Carl, Quested Tom, Moates Graham, et al., *EU FUSIONS, Estimates of European food waste levels*, Stockholm, 2016, <https://www.eu-fusion.org>;

10. Стојановић Наташа, „О друштвено одговорном приступу Европске уније у очувању и заштити биолошке разноврсности“, *Одговорност у правном и друштвеном контексту* (ур. Г. Обрадовић, А. Тасић), Правни факултет, Ниш 2021;
11. Stojanović Ognjen, „Ljudski mikrobiom i uticaj antibiotika na gojaznost, ekceme i kandidu“, 2017, <http://ognjenstojanovic.com/ljudski-mikrobiom-antibiotici-gojaznost-ekcem-kandida>;
12. Willett Walter, Rockström Johoan, Loken Brent, Springmann Marco, Lan Tim, Vermeulen Sonja, et al. „Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems“, *The Lancet*, Vol. 393, Issue 10170/2019.

Правни прописи

1. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „The European Green Deal“, Bruxelles 11. 12. 2019, COM (2019) 640 final, <https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX52019DC0640>;
2. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „A Farm to Fork Strategy. For a fair, healthy and environmentally-friendly food system“, Bruxelles 20. 05. 2020, COM (2020) 381 final, <https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>;
3. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. „EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives“, Bruxelles, 20. 05. 2020, COM (2020) 380 final, <https://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>;
4. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A new skills agenda for Europe „Working together to strengthen human capital, employability and competitiveness“, Bruxelles, 10. 06. 2020, COM/2016/381 final, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0381>;
5. European Commission, „EU Green Deal: benefits for farmers“. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_909;
6. European Commission, EU Science Hub, Health Promotion and Disease Prevention, Knowledge Gateway, „EU burden from non communicable diseases and key risk factors“, <https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/burden>;
7. European Commission, „The Common Agricultural Policy“ (CAP), <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/en>;

8. European Commission, „The Common Fisheries Policy“ (CFP), https://ec.europa.eu/fisheries/cfp_eu;
9. European Environment Agency, Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2017 and inventory report 2019, 27. 05. 2019, EEA/PUBL/2019/051, <https://eea.europa.eu/publications/eu/european-union-greenhouse-gas-inventory-2019>;
10. Eurostat, EU SILC, 2018, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_mdes03&lang=en;
11. Eurostat, Obesity rate by body mass index, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_10/default/table?lang=en;
12. Eurostat, Statistical Books, Agriculture, forestry and fisheries statistics, 2019, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-19-001>;
13. Food and Agriculture Organization of the United Nations and World Health Organization, Sustainable healthy diets – guiding principles, FAO and WHO, Roma 2019, <https://fao.org/documents/card/en/c/ca664en/>;
14. OECD, Accelerating Climate Action: Refocusing Policies through a Well-being lens, 2019, <https://www.oecd.org/environment/>;
15. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Council Regulation (EC) No 1224/2009 and amending Council Regulations (EC) No 768/2005, (EC) 1967/2006, (EC) No 1005/2008 and Regulation (EU) No 2016/1139 of the European Parliament and of the Council as regards fisheries control, Brussels, 30. 05. 2018, COM/2018/368 final, 2018/0193 (COD), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0368>.

Full Professor Nataša Stojanović, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

EUROPEAN GREEN DEAL AND THE FARM TO FORK STRATEGY, FOR A JUST, HEALTHY AND ECOLOGICALLY ACCEPTABLE FOOD SYSTEM

Summary

The European Commission, being aware of climatic changes and biodiversity losses, caused primarily by human activities, presented both to the European and the world public the European Green Deal on 11 December 2019. The basic goal of this legal document is the transformation of the European Union into a fair and prosperous society with a modern, efficient and competitive economy, where greenhouse gas emission will not exist in 2050 and where economic growth is not conditioned by the use of resources. An integral part of the European Green Deal is the Farm to Fork strategy, for a

just, healthy and ecologically acceptable food system, dated 20 May 2020, providing an entire set of measures and activities that the European Union Member States must undertake to reduce adverse influence of agricultural production, fishery and aquaculture on people's health, environment and biodiversity. Additionally, the purpose of this Strategy is the transition to a sustainable food system that guarantees safety in food provision and access to healthy foodstuffs, simultaneously providing income sources to all the active participants in the food production/ supply chain. The author analyses solutions contained in the European Green Deal related to the creation of a sustainable, just and healthy food system in the Farm to Fork strategy, aiming to shed light to their positive and negative sides, and particularly to any effects they may have on people's health, environment and biodiversity. For the purpose of this paper, the following methods are used: legal and dogmatic, normative and legal, and sociological methods. Irrespective of the fact that the Republic of Serbia is still not a full member of the European Union, the author advocates in her paper the implementation of solutions and ecological and legal mechanisms, standardised in the European Green Deal and in the Farm to Fork strategy in Serbian law, in order to facilitate the creation of a sustainable food system.

Key words: *European Green Deal; Farm to Fork strategy; Agricultural production; Fishery and aquaculture; Sustainable food system.*